

УДК 821.111.09'25+38

ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБІВ СТИЛІСТИЧНОГО СИНТАКСИСУ У РОМАНІ В. ТЕККЕРЕЯ “ЯРМАРОК СУЄТИ”

Линтвар О. М.

У статті розглядаються засоби стилістичного синтаксису у романі В. Теккеря “Ярмарок суєти”, а також порівняльний аналіз їх відтворення українською і російською мовами. Письменник, у своєму прагненні гостро висміяти вади тогочасного суспільства, широко послуговується такими засобами стилістичного синтаксису, як повтор, полісиндетон, еліпсис, риторичні питання, квазістверджувальні речення, вставні елементи. Досліджувані переклади свідчать про високий фаховий рівень їх виконавців. Ключові слова: стилістичний синтаксис, повтор, полісиндетон, вставний елемент, іронія.

В статье рассматриваются средства стилистического синтаксиса в романе У. Теккеря “Ярмарок тщеславия”, а также сравнительный анализ их воссоздания на украинском и русском языках. Писатель, в своем стремлении остро высмеять изъяны общества того времени, широко использует такие средства стилистического синтаксиса, как повтор, полисиндетон, эллипсис, риторические вопросы, квазиутвердительные предложения, вставные элементы. Исследуемые переводы свидетельствуют о высоком профессиональном уровне их исполнителей. Ключевые слова: стилистический синтаксис, повтор, полисиндетон, вставной элемент, ирония.

The article examines stylistic syntax means in “Vanity Fair” by W. M. Thackeray as well as comparative analysis of their translation into Ukrainian and Russian. The writer by his dedication to deride society imperfection of that time widely uses such stylistic syntax means as repetition, polysyndeton, ellipsis, rhetorical questions, quasi affirmative sentences, expletives. Translations under research testify high professional level of their doers. Key words: stylistic syntax, repetition, polysyndeton, expletive, irony.

Дослідження засобів стилістичного синтаксису у романі “Ярмарок суєти” та їх відтворення українською і російською мовами зумовлене їх ступенем поширення у тексті роману. В основу дослідження покладено переклад О. Сенюк українською мовою і М. Дьяконова – російською мовою, а також аналіз тих відмінностей, які складають цінність кожного з означених перекладів, а також тексту першотвору.

Спроби дослідити мовні засоби сатири та гумору у романі на рівні стилістичної семасіології за класифікацією Ю. Скребнева були зроблені Андросюк А. Л., Пагурець О. І., Усик Г. М. [1]. Варто зазначити, однак, що переклад російською мовою, який був виконаний раніше і слугував допоміжною ланкою для створення блискучого українського перекладу, залишився поза увагою. Іваненко Т. І. досліджувала іронію роману діалогічного дискурсу з погляду лінгвокогнітології [4]. Крім того, подальше дослідження у напрямку відтворення засобів стилістичного синтаксису і стилістичної лексикології, а також функцій, які вони виконують у тексті роману і їх перекладах не простежується взагалі.

Враховуючи вищесказане, означуємо порівняльний аналіз відтворення засобів стилістичного синтаксису у романі В. Теккеря “Ярмарок суєти” у перекладах українською і російською мовами метою проведення такого дослідження.

Серед досліджуваних явищ лінгвостилістичної образності вагомими у мові В. Теккеря є засоби стилістичного синтаксису. Розглянемо їх на прикладі фрагментів тексту, усі відтінки значення яких є зрозумілими у такому вузькому контексті, беручи до уваги і широкий контекст – розділ, текст усього роману, як підґрунтя для їх тлумачення.

Інтерес становлять випадки використання одного і того ж епітета, що вживаються по відношенню до різних референтів. У своєму одноразовому вживанні такий епітет не є виразником стилістичної функції, однак у разі його багаторазового повтору, він набуває конотативного забарвлення: *Miss Crawley has arrived with her fat horses, fat servants, fat spaniel.* – *Приїхала міс Кроулі ситими кінями, з ситими слугами і з ситим спанієлем.* – ... сюда приїхала міс Кроулі, на раскормленных лошадах, с жирними слугами, с жирной болонкой. Застосувавши повтор епітету *ситий*, перекладачка дуже вдало передала атмосферу ситого достатку володарки майна – заможної, старої і самотньої міс Кроулі. Перекладач російською мовою також використав повтор, але одного разу все ж таки замінив його синонімом, маючи на меті, очевидно, бажання урізноманітнити мову оригіналу, не помітивши основної функції повтору у даному реченні.

Введення автором риторичних питань виконує функцію не простого питання і, як наслідок, необхідність пошуку відповіді читачем зникає. В даному контексті автор протиставляє двох "героїнь" з метою демонстрації вад Ребеки на фоні чеснот Емілії: *...and who could help attaching herself to Amelia? - ... та й хто б не прихилився до Емілії? – Но кто не привязался бы к Эмилиии?* Відмінність у перекладах є незначною і пов'язана з семантикою дієслів *прихилитися* – *відчувати приязнь, симпатію до когось* (винятково позитивна) і *привязатися* – *чувствовать привязанность к кому-либо; преследовать* (позитивна і негативна), однак у даному контексті слово вживається з позитивною конотацією в обох випадках, що збігається з наміром письменника.

Вустами місіс Тінкер Теккерей висміює надзвичайну жадібність деяких своїх персонажів, як ваду реалій того часу. У мовленні Пітта Кроулі, який апелює на закид своєї робітниці, спостерігаємо еліпсис: *"... because he looks to his farthings. You'll know him better afore long"*(Mrs Tinker). *"And like me none the worse"* (Sir Pitt Crawley). – *"... хто ще так труситься над кожним фартингом? Скоро ви його краще пізнаєте"* (Міс Тінкер). *"I, напевне, полюбите, міс Шарп"* (Сер Пітт Кроулі). – *"... судя уже по тому, как он трясется над своими фартингами. Вы скоро его узнаете!"* (миссис Тінкер) *"И, наверное, полюбите, мисс Шарп"* (Сэр Питт Кроули). Еліпсис відтворено й у перекладах, однак зауважимо, що у репліці Пітта Кроулі йшлося про те, що він надзвичайно економний і навряд чи хтось зможе скласти йому у цьому конкуренцію. У перекладах еліпсис з'являється як репліка на останню фразу міс Тінкер, що виглядає природніше для україно- і російськомовного читача.

Ще в одному прикладі з'являється квазістверджувальне речення, яке вжите для того, щоб показати драматизм, глибину почуттів Ребеки, хоч і не справжніх, через необхідність розлучитися із своєю найкращою подругою: *"Why?... That I may be only the more unhap...- unwilling to lose you?"* – *"Навіщо?... Щоб я була ще нещ... щоб мені було ще тяжче розлучатися з тобою?"* – *"Зачем? ... Для того, чтобы потом я была еще несча... чтобы мне еще труднее было расстаться с тобою?"* Очевидно, переклади виконані належним чином. Це засвідчує й еквівалентне відтворення частини слова *unhappy* обома мовами, яке було вжито Ребекою для того, щоб викликати глибоке співчуття до себе через удавані переживання і страждання з нагоди від'їзду.

Прикладом квазізаперечного речення автор знову висміює вади соціуму, зокрема бажання батьків влаштувати долю своїх найближчих нащадків, вдало видати заміж своїх дочок: *What causes respectable parents ...and spend a fifth of their year's income in ball suppers and iced champagne? Is it sheer love of their species, and unadulterated wish to see young people happy and dancing?* – *Що змушує шановних батьків ...і витратити п'ятину річного прибутку на прохані вечори і охолоджене шампанське? Може, щира любов до ближнього й природне, щире бажання старих подивитися, як танцює та веселиться молодь?* – *Что заставляет почтенных родителей ... тратитъ пятую часть годового дохода на балы с ужинами и замороженным шампанским? Неужели бескорыстная любовь к себе подобным и искреннее желание посмотреть, как веселится и танцует молодежь?* Іронію в обох варіантах вірно передано також квазізаперечним реченням. Одна ремарка: все таки *охлажденное шампанское* видається кращим ніж *замороженное*.

Полісиндетон у наступному прикладі Теккерей використовує з метою висміювання системи виховання і освіти дітей: *If people would but leave children to themselves; if teachers would cease to bully them; if parents would not insist upon directing their thoughts and dominating their feelings... if, I say, parents and masters would leave their children alone a little more, - small harm would accrue, although a less quantity of as in praesenti might be acquired.* – **Якби** дорослі лишили дітей у спокої, **якби** вчителі перестали залякувати їх, **якби** батьки кинули спрямовувати їхні думки й гамувати їхні почуття ... - **якби**, кажу я, батьки та вихователі трохи більше залишали дітей на самих себе, то шкоди від цього не було б, хоч латину вони, мабуть, знали б гірше. – **Если бы** люди предоставляли детей самим себе, **если бы** учителя перестали донимать их, **если бы** родители не настаивали на руководстве их мыслями и на обуздании их чувств ... - **если бы**, говорю я, родители и учителя почаще оставляли детей в покое, то особого вреда от этого не произошло бы, хотя латыни, возможно, было бы усвоено поменьше. Прийом полісиндетону відповідно і вірно транспоновано в обидва тексти перекладу.

Риторичні питання є достатньо часто вживаними стилістичними фігурами у “Ярмарці”. Однак часто вони звучать із вуст не завжди щирих персонажів, тому їх значення не є обов’язково на поверхні і від того їх вага нівелюється. Наступним прикладом ми ілюструємо використання риторичного питання у перекладі О. Сенюк: ... *parents... and their love, which is more precious than all!* - ...Хіба є щось дорожче за батьківську любов? - ... *родителей... и так любят тебя, а ведь это всего дороже!* Фрагмент російською мовою перекладено вдало також, оскільки окрім еквівалентності змісту, відображена й еквівалентність стилю.

Вільям Мейкпіс Теккерей у своєму романі неодноразово звертається до вставних елементів – відсторонених пояснень у дужках – як типу синтаксичного зв’язку у рамках парадигматичного синтаксису. *A very stout, puffy man, in buckskins and Hessian boots, with several immense neckcloths, that rose almost to his nose, with a red-striped waistcoat and an apple-green coat with steel buttons almost as large as crown pieces (it was the morning costume of a dandy or blood of those days)...* - Опасистий, пухкий чоловік у шкіряних штанах і гессенських чоботях, з хусткою, кілька разів обмотаною навколо шиї, майже до самого носа, в червоному смугастому жилеті і ясно-зеленому сюртуці зі сталевими гудзиками завбільшки з крону (**таке було в ті часи ранкове вбрання денді чи молодиків із заможних родин**)... - Очень полный, одутловатый человек в кожаных штанах и в сапогах, с косынкой, несколько раз обматывавшей его шею почти до самого носа, в красном полосатом жилете и светло-зеленом сюртуке со стальными пуговицами в добрую крону величиной (**таков был утренний костюм щеголя, или денди, того времени**).... До того ж звернімо увагу тут і на полісиндетон, який, як і у попередньому випадку, вжитий з метою опису умов достатку і процвітання родини Седлі того часу. Як пам’ятаємо, на цю родину чекають і скрутні часи. Очевидно, ефект полісиндетону залишився непоміченим в українському перекладі.

Вставні елементи письменник використовує іноді, щоб розкрити своє персональне бачення ситуації, як у наступному фрагменті: *And as if all things conspired in favour of the gentle Rebecca, the very elements (although she was not inclined at first to acknowledge their action in her behalf) interposed to aid her.* – *І наче все змовилося допомагати милій Ребеці, навіть самі стихії почали сприяти їй (хоч спершу вона не схильна була визнати їхню ласкаву допомогу).* – *И словно все сговорилось благоприятствовать милой Ребекке, даже самые стихии не остались в стороне (хоть она и не сразу оценила их любезное участие).* Відзначимо прикінцеве розташування вставного елемента як в українському, так і в російському перекладах, на відміну від центрального – в оригіналі. Це пов’язано, передусім, з неможливістю цілісного звучання і розуміння фрагменту речення у протилежному випадку.

Письменник також посміюється над провінційністю мешканців села порівняно з міщанами, у випадку яких В. Теккерей також знаходить привід, щоб поглузувати. Іронія у якості вставного елемента – ще один спосіб продемонструвати свою позицію і висміяти будь-які наявні вади: *Besides these honest folks at the Hall*

(whose simplicity and sweet rural purity surely show the advantage of a country life over a town one), we must introduce ... – *Познайомивши читача з чесними мешканцями замку (їхня простодушність і зворушлива ідилічна чистота, безперечно, показує переваги села над містом), ми повинні відрекомендувати ... – Познакомив читателя с честными обитателями замка (чья простота и милая сельская чистота нравов, несомненно, свидетельствуют о преимуществе деревенской жизни перед городской), мы должны представить ...*. Іронія, яку вдало відтворили обидва перекладачі простежується, якщо звернутися до попереднього розділу, в якому сатирик безжально висміяв кожного з мешканців замку та його сусідів, які є як відомо представниками сільської місцевості.

Цікавим є той факт, що роботи досліджуваних нами перекладачів зазнали значних змін у деяких розділах порівняно з текстом-оригіналом. Зокрема, у шостому розділі українського і російського варіантів “Воксгол” – “Воксхолл” помічаємо прийом додавання цілих фрагментів оповідного характеру у вигляді відступів, які відсутні у самому романі. Парадигматичний синтаксис представлений у досліджуваному романі також еліпсисом. Його ми найчастіше помічаємо у діалогічному мовленні, де превалює розмовна лексика і тому опуск того чи іншого члена речення виглядає природним: *‘How are you, Sedley?’ ... ‘No bones broke?’ – “Як ти себе почуваєш, Седлі?” ... “Всі кістки цілі?” – “Как ты себя чувствуешь, Седли?” ... “Все кости целы?”*. Еліпсис вдало відтворено в обох перекладах. До того ж, перекладачі використали трансформацію антонімічного перекладу, що зумовлено особливостями мовних структур і сполучуваності компонентів української і російської мов.

На рівні стилістичного синтаксису варто згадати повтор у межах словосполучення, як у фрагменті опису зовнішності ще одного важливого, можливо, одного з найпозитивніших персонажів теккерівської “Ярмарки” - Доббіна. Так, на початку п’ятого розділу знаходимо: *... and he stood there – almost at the bottom of the school – in his scraggy corduroys and jacket, through the seams of which his great big bones were bursting...* – *Так він і перебував там – чи не на самому дні шкільної громади, - почувавши себе у своїх вузьких вельветових штанах і в куртці, що мало не лопалася по швах на його ширококостій постаті...* - *Так он и обретался там – можно сказать, в самом дне школьного общества, - чувствуя себя последним из последних в грубых своих плюсовых штанах и куртке, которая чуть не расползалась по швам на его ширококостном теле....* Цікаво, що словник Longman dictionary of contemporary English тлумачить слово *scraggy*, як *too thin*. Враховуючи ту обставину, що постать у нашого героя була кремезна, лексична трансформація модуляції, використана в українському перекладі, є виправданою. У російському його еквіваленті відзначимо також використання модуляції у перекладі, але тут смисловий розвиток пов’язується з особливістю тканини, а не виглядом текстильного виробу на конкретній постаті.

Пізніше у цьому ж розділі читаємо: *Now, William Dobbin... when he marched up...with his dog’s-eared primer, and his tight corduroys.* – *Так і Вільям Доббін ...коли він... ішов з ними... у своїх вузьких вельветових штанах...* - *Так и Уильям Доббин ... когда шел рядом с ними в тесных плюсовых штанах...*. Усі три текстові варіанти відрізняються один від одного і потребують уточнення: у першотворі у продовженні вжито синонім, який підтверджує правильність вибору перекладачки українською мовою на користь прикметника *вузький* у першій частині, натомість російське *грубый* у цьому ж контексті виглядає незрозуміло. У продовженні О. Сенюк використала у перекладі повтор не лише предмета, що є зрозумілим, але й ознаки предмета, а також присвійного займенника – всієї синтаксичної конструкції. Метою такого повтору є, на нашу думку, прагнення перекладачки стилістично підкреслити усю ганебність і ницість ситуації, в яку потрапив Доббін, а одним із маркерів такого його стану є *його вузькі вельветові штани*. У російському перекладі повтор у межах парадигматичного синтаксису простежується лише на рівні самого предмету.

В іронічному контексті В. Теккерей вжив також повтор прийменника і присвійного займенника, попередньо обґрунтувавши таку свою іронію детальним

описом усіх “достоїнств” своїх псевдогероїв: *Thus it will be seen that the parishioners of Crawley were equally happy in their Squire and in their Rector.* – Отже, як бачимо, жителям Кроулі пощастило і з паном, і з пастором. – Таким образом, мы видим, что прихожанам Кроули одинаково повезло **и на помещика, и на священника**. В обох перекладах вводиться полісиндетон і відтворюється повтор прийменника, що яскраво ілюструє авторську іронію і дає змогу читачеві послівчувати мешканцям маєтку Кроулі.

Отже, важливість засобів стилістичного синтаксису у романі В. Теккеря “Ярмарок суєти” з огляду на функції, які вони виконують, а це переважно іронічне висміювання чи гострий сарказм письменника не викликає сумніву. Серед засобів стилістичного синтаксису, до яких найчастіше вдавався письменник, можна назвати: повтор, полісиндетон, еліipsis, риторичні питання, квазістверджувальні речення, вставні елементи. Аналізовані переклади роману виконані на високому рівні, хоча помічаємо випадки, описані вище, коли О. Сенюк окрім краси і неповторності оригінального письменницького викладу частіше вдавалося передати і синтаксичні засоби, враховуючи їх стилістичне навантаження.

Перспективами подальших розвідок може стати дослідження відтворення засобів стилістичної лексикології у романі В. М. Теккеря “Ярмарок суєти”, а також його порівняльний і кількісний аналіз із складовими стилістичної семасіології і стилістичного синтаксису.

Література

1. Андросюк А. Л. Мовні засоби сатири та гумору в романі У. М. Теккеря “Ярмарок суєти” / А. Л. Андросюк, О. І. Пагурець, Г. М. Усик. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/gv/2008_12/1/articles/Volume%201/Svitova%20literatura/2_Androsyuk.pdf.
2. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської і української мов / О. Ю. Дубенко. – Вінниця: Нова книга, 2011. – 328 с.
3. Знаменская Т. А. Стилистика английского языка / Т. А. Знаменская. – Основы курса: Учебное пособие. Изд. 4-е, испр. и доп. – М.: КомКнига, 2006. – 224 с.
4. Иваненко Т. И. Лингвокогнитивный анализ иронии в авторском диалогическом дискурсе романа У. М. Теккеря “Ярмарка тщеславия” : дисс. канд. филол. наук / Т.И. Иваненко. – М., 2011. – 174 с.
5. Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка / Ю. М. Скребнев. – М.: Астрель АСТ, 2000. – 218 с.